

Lezing voor de classica commissie Kerk en Israël Utrecht. Tuindorpkerk. 30 november 2024. Door Bart Gijsbertsen.

U hebt mij uitgenodigd om iets te vertellen over wat ik bedoel met 'Geloven met een Hebreeuws ijkpunt'. Die omschrijving is overigens niet van mijzelf. Het was de predikant Reinier Gosker die tijdens een interview de inhoud van mijn preken en boeken zo omschreef.

Hoe is het zo gekomen in mijn leven? En wat is volgens mij het belang ervan? Op mijn website staat:

'Geloven met een Hebreeuws ijkpunt' is het begin van mijn antwoord op de vraag hoe we de vervangingstheologie echt achter ons kunnen laten en nieuw theologisch denken kunnen ontwikkelen. Daarvoor doe ik pogingen om te komen tot herziening van een kerkelijke leer die zoveel mensen in hun denken heeft beïnvloed en nog altijd beïnvloedt – ook bij hen die de kerk al lang hebben verlaten. Graag doe ik dat op een manier die toegankelijk is voor iedereen zodat zoveel mogelijk mensen mee kunnen denken op dit nieuwe pad.

Daarmee zeg ik nogal wat. Hoezo hebben we de vervangingstheologie dan niet echt achter ons gelaten? Hoezo een nieuw theologisch denken ontwikkelen? Hoezo is wat ik doe nog maar een begin van een antwoord en hoop ik dus dat na mij echte antwoorden komen? Hoezo pogingen tot een herzien van de kerkelijke leer?

Is dat wat ze mij hier in de jaren '70 van de vorige eeuw aan de Universiteit voorhielden? Zeker niet. Al herinner ik me tot vandaag toe wat een kerkelijk hoogleraar niet ophield tot ons te zeggen; 'U wilt Dienaren van het Woord worden? Wel, mijne heren, (dames waren toen nog zeldzaam), dat betekent voor uw arbeid: exegese, exegese, exegese. Het is aan u de Heilige Schrift uit te leggen. Dat is wat gemeenteleden straks van u mogen verwachten.'

En dat is ook wel wat ik een leven lang heb gedaan: de Heilige Schrift uitleggen. Maar wat kost dat zeeën van tijd, in voorbereiding en in uitvoering. En het vraagt om voortdurend nadenken.

Ja, en daar was niet iedereen blij mee. De kerkenraden die ik diende zagen zich meestal in de eerste maanden van mijn komst geconfronteerd met afhakende kerkgangers. Mensen mopperden over de dominee bij wie je ook nog moest nadenken tijdens de preek. Maar met nieuwe toestroom werd dat gelukkig steeds ruimschoots goedge maakt. Zoveel mensen die juist genoten van de uitleg van de teksten in hun Hebreeuwse kontekst. Dat bleek ook verbindend te zijn, boven alle modaliteiten uit.

Probleem lijkt alleen vandaag de dag: waar mag ik nog tijd nemen om die uitleg te laten horen? Wie heeft nog tijd? Alles moet tegenwoordig snel. En kerkdiensten zitten volgeladen met wat ook nog allemaal moet.

Fijn dat u hier bent. En dat deze oude man even tijd krijgt!

Want ja, die exegese, hé?

Ja, en die hoogleraar die ons daar als studenten toe aanspoorde was toen nog helemaal niet bezig met de Hebreeuwse wortels van het geloof. Het ging op college alleen over Israël in de verleden tijd. Er was geen oog voor het levende jodendom, geen oog voor de synagoge, geen oog voor de rabbijnse uitleg van de Bijbel die eeuwen ouder is dan die van ons en nog altijd springlevend. Lees de boeken van Jonathan Sacks eens of van Abraham Joshua Heschel.

De Kerk heeft helaas eeuwen gedacht de waarheid wel in pacht te hebben.

Erger: ze zette het jodendom bij de vuilnisbak en vulde de exegese met eigen

bedenksels die zelfs anti-Joods van inhoud waren. De kerk moet bekennen dat ze ook voedingsbodem - en meer dan dat - heeft gegeven aan anti-semitisme. En hoe krijg je dat na eeuwen nog gecorrigeerd? Daar worden pogingen toe gedaan, maar waar bereikt dat nog het grondvlak, het gewone gemeentelid; laat staan zij die de kerk hebben verlaten?

Een kerk die zeer voorop loopt in een herziening en herijking van de officiële christelijke theologie en kerkleer is de Rooms-Katholieke Kerk. Maar ook daar is de vraag hoe ver dringt dat gedachtengoed nog door buiten het Vaticaan? Maar luister even hoe ver de Pauselijke Bijbelcommissie inmiddels is. Deze vaste bijbelcommissie komt al jaren met een stroom van literatuur op dit terrein en ik citeer zo maar een paar regels uit wat zij naar alle bisschoppen in de wereld als herziene kerkleer toezendt:

De roeping van het volk Israel die het al sinds de dagen van Abraham had, die roeping is en blijft er; ook na Christus; ook als Israel Jezus niet als Christus erkent of aanvaardt. Het volk is nooit door God verworpen. Integendeel, de kerk moet haar beeld van Israel corrigeren, als zou het een volk zijn dat met de dood van Jezus van zijn dienst ontslagen is. De kerk moet beseffen dat het volk Israel nog altijd van theologische betekenis is. Het gaat er juist om die theologische betekenis van het volk - los van hun al dan niet geloven in Jezus - op alle manieren te benadrukken en die te omschrijven in een nieuwe Israeltheologie die ook onze uitleg van het Nieuwe Testament gaat bepalen. Zonder het Oude Testament zou het Nieuwe Testament een niet te ontcijferen boek zijn, een plant van haar wortels beroofd en gedoemd te verdorren.

Een nieuwe Israel-theologie! Die ook een nieuwe exegese van de Heilige Schrift in de kerk tot stand moet brengen. En die zou dan - zo lees ik verder in hun documenten - volgens het Vaticaan moeten starten bij het blootleggen van alle anti-judaïstische vooroordelen in christelijke exegese, catechese en prediking. Denkt u daar niet te eenvoudig over. Ik zei al: wij denken dat we de vervangingstheologie wel achter ons hebben gelaten, maar het tegendeel is waar. Het lijkt er tegenwoordig zelfs meer op dat we nog een stap verder zijn gegaan en volkomen Israel-loos willen spreken. Dominee vermijdt de naam Israel want daar krijg maar gedoe mee. Maar dat wordt dan natuurlijk wel erg lastig. De hele Bijbel - OT en NT - is door Joden geschreven. Het is hun cadeau aan de wereld. En het NT - en dus ook Jezus - is niet te verstaan zonder het te horen met zijn Hebreeuwse wortels.

Zullen we daar eens simpel beginnen?

Jezus. Hij is niet zo maar uit de lucht komen vallen. Hij was geen statenloos burger. Hij had een nationaliteit. Hij was een Jood.

En hij was geen boeddhist of christen of communist of atheïst - wat Joden ook allemaal kunnen zijn. Nog gekker: er bestaan vrome Joden en ook misdadige Joden. Tja, het zijn net mensen, hé? Jood zijn zegt in de eerste plaats iets over etniciteit, tot welk volk je behoort. Het kon de nazi's weinig schelen wat een Jood geloofde of dacht, ze werden vervolgd omdat ze Jood waren. Waar je in principe dus weinig aan kunt doen; je bent zo geboren.

De vader en moeder van Jezus waren gelovige Joden die Hem hebben opgevoed in de eeuwenoude Israelitische en Joodse tradities. Zijn moeder heette dus ook niet Maria, maar Mirjam. Ze zou zich doodgeschrokken zijn als de engel haar begroet had met een 'Ave Maria', want dat was de taal van de Romeinse

bezetter, van de soldaten. Het zal waarschijnlijk een 'Sjaloom, Mirjam' zijn geweest. Dus ze heeft ook nooit een 'magnificat' gezongen; ja, wel inhoudelijk, maar niet in het Latijn.

Deze ouders lieten Jesus/Jeshua besnijden op de achtste dag. Christenen geloven dus in een besneden Jood.

Hij werd op de 40^e dag gewijd en gelost omdat Hij een eerstgeborene was. Christenen noemen Hem een Eerstgeborene, maar wat betekent dat eigenlijk? Hij zat zijn hele leven op sabbat in de synagoge en was vertrouwd met de bijbeluitleg die in de sjoel plaatsvond; en Hij kende de discussies over de exegeese! Hij was helemaal weg van de Bijbel, kende die met hoofd en hart. Maar dat was dus de Tenach; wat christenen het 'Oude Testament' noemen en vaak passée vinden. Hij hoorde die Tenach voorlezen in de grondtaal en Hij kende de betekenis van al die Hebreeuwse en Aramese woorden.

Desondanks las de kerk eeuwenlang de Bijbel alleen in het Latijn. Alle namen werden gelatiniseerd. Bereesjiet werd Genesis. Sjemot werd Exodus.

Mattanjahoe werd Matteüs; al werd ook het hele NT door Joden geschreven, vertrouwd met Joods gedachtengoed.

Aan de komst van Jezus gaat zo'n 2000 jaar geschiedenis van God met Israel vooraf – dat was niet voor niets! Hij moest met die traditie verbonden zijn, daarin geboren worden - en heel die geschiedenis is door Jezus geïnternaliseerd; het was onderwerp van zijn gesprekken, zijn exegeese. Zijn woorden moet je dus niet verstaan binnen een chinese of italiaanse of hollandse cultuur.

Deze Joodse wortels zijn in de loop der eeuwen in de kerk echter steeds minder te zien of ze werden zelfs met opzet verwijderd.

De sabbat werd vervangen voor de zondag.

De datum van Jezus' sterven en opstaan tijdens het Joodse pesach werd in de ban gedaan; je werd nb geëxcommuniceerd als je je daaraan wilde houden; 14 en 15 Nissan; quartodecimanen. Wij hebben een eigen paasdatum bedacht los van Pesach.

In en voor de kathedralen kwamen Mariabeelden te staan als symbool voor de kerk; vaak tegenover beelden van de synagoge, afgebeeld als een Joods meisje dat verdacht veel op Mirjam leek maar duidelijk de weg kwijt was en met haar Joodse volk door God verworpen; je ziet haar afgebeeld verslagen, gebroken lans, kroon die van haar hoofd kantelt, een demon die een pijl in haar oog ziet. We vervingen dus eigenlijk Mirjam voor een Romeinse donna die we vervolgens tegenover Mirjam hebben gezet en die donna Maria werd beeld van de Kerk. We beweerden dat de Joden Jezus hadden gekruisigd, en vergaten maar even dat het Romeinse soldaten waren en dat een Romeinse praetor dat bevolen had na Romeinse rechtspraak; oké, uit angst voor de Joodse leiders die Jezus graag uit de weg geruimd zagen, maar die hebben Hem niet gedood; wel verraden; overgeleverd. Wij, heidenen, niet-Joden hebben Hem gekruisigd. Maar geen haan die daarnaar kraait; voor zover ik weet wordt immers geen Italiaan of inwoner van Rome daar ooit op aangekeken. Maar Joden wordt na 2000 jaar nog nagedragen dat zij Jezus hebben gedood.

Jezus was een Jood. Dat betekent dat u flink de weg kwijt bent als u dat niet incalculeert wanneer u in dat dikke boek gaat lezen dat een Joods cadeautje aan de wereld is. Je zult alle woorden in de Joodse traditie moeten ijken, anders hoort u niet wat er eigenlijk in gezegd en verkondigd wordt.

Wat voor Jezus de Bijbel was die Hij lief had met heel zijn hart, heet in de kerk al sinds jaar en dag het Oude Testament. 'Testament'; in onze taal terechtgekomen omdat de Bijbel eeuwen in het Latijn werd gelezen. 'Testamentum' was namelijk

de Latijnse vertaling van het Griekse *diathèkè* in de Septuagint. En dat Griekse woord was weer de vertaling van het Hebreeuwse 'Berith' – Verbond. Wat wij dus het 'Oude Testament' noemen betreft het *Berith*, dat is het aloude verbond van God met Abraham en zijn zaad, zijn verbond met Israel, dat nog altijd in de synagogen tot klinken wordt gebracht. 'God zal zijn waarheid nimmer krenken maar eeuwig zijn Verbond gedenken' zingen ook wij toch? Maar wat zou het dan voor zin hebben onze kinderen te dopen en er zo'n lied bij te zingen als God dat Verbond *niet* eeuwig gedenkt, maar zelfs zou verbreken? Dan is al ons geloof op lucht gebaseerd. Waarom dan nog beginnen met 'Onze hulp in de Naam van de HERE, die niet loslaat het werk van zijn handen'?

Hoe kun je nu een dikke streep trekken tussen het 'novum testamentum' en Gods *berith* met Abraham en de Tenach? Toch zijn er tot de dag van vandaag bijbels die het Novum Testamentum beginnen met pagina 1 in plaats van met pagina 1000-zoveel van Gods verbond met Israel en de volkeren. Er zijn en er worden nog steeds losse nieuw-testamentjes uitgegeven. Alsof je ook maar een woord zou kunnen begrijpen van het NT zonder het zg OT.

En dan zijn we dus bij wat we vervangingstheologie zijn gaan noemen.

We hebben geen idee hoe diep die theologie na al die eeuwen in onze genen zit en onze liturgie en exegese en prediking nog altijd beïnvloedt.

Ik gaf onlangs in Veenendaal zo maar een paar voorbeelden. Ik wil daar nu niet te lang bij stilstaan maar stip even kort aan.

In Psalm 118 wordt door de synagoge nu al 3000 jaar bezongen hoe groot Gods liefde voor zijn volk Israel is, dat zijn verbond met hen voor altijd is; maar dat de de volkeren aan Israel verachtelijk een plaats hebben ontzegd en het volk altijd weer omsingelen. Vier keer over begint de Psalm met uit te roepen 'Eeuwig is Gods trouw voor zijn volk'.

Wat deden we als kerk met deze Psalm? Wij zingen tot vandaag de dag: 'De steen die door de tempelbouwers verachtelijk was een plaats ontzegd, werd tot verbazing der beschouwers ten hoeksteen door God zelf gelegd.' Maar: In de Hebreeuwse tekst is helemaal geen sprake van 'tempel-bouwers'. Dat maken wij ervan; dat de *tempe*lbouwers - de Joden dus! - de door God gelegde hoeksteen hebben veracht. Zo schrijven we liturgisch de Joden af en hebben het niet meer over Gods trouw aan zijn volk die in die Psalm bezongen wordt. Wij zingen in de berijming van Psalm 118 dus feitelijk het *omgekeerde* van wat er in de Bijbel staat. Kun je dat dan zo blijven zingen?

En laten we nog even bij deze Psalm blijven. Wie beseft nog hoe groot de rol van deze Psalm is bij het Loofhuttenfeest? In een vertaling van Psalm 118 door bisschop Gregorius van Nyssa (335-394) is nog te merken dat hij weet had van de omgang rond het altaar op Loofhuttenfeest met dichtbebladerde twijgen; wuivend met de loelavs in de richting van het altaar verenigde het volk zich dan Hosanna's zingend uit Psalm 118 met de engelmachten rond Gods troon. Dat gebeurt symbolisch nog altijd in de synagoge aan het slot van het Loofhuttenfeest. Wij hebben daar geen idee meer van. De Psalm is losgezongen van zijn Joodse wortels en uit onze mond komt als berijmde tekst de merkwaardige oproep 'bindt d' offerdieren dan met touwen tot aan de hoornen van 't altaar' of in het Liedboek 'nu wordt het offer onzer vreugde op zijn altaren aangericht'.

Preek eens over deze Psalm met Kerst! En dan in zijn Joodse kontekst. De loelavs, de takken waarmee wordt gesleept op Loofhuttenfeest, het feest dat God komt wonen bij de mensen (!), zijn mooi te verbinden met al die dennentakken waarmee Europa sleept maar waarvan niemand weet waarom.

Wat de Bijbel zelf betreft: Henk Vreekamp gaf indertijd al aan dat we alle teksten anders zouden moeten exegetiseren. Niet meer, zoals hij dat noemde in tweevoud, maar in drievoud. Dus niet meer alsof het in de Bijbel simpel gaat om God en mens, zodat je bijvoorbeeld met Advent simpel kunt stellen dat God in Jezus mens is geworden. Dat klinkt, zegt Vreekamp, veel te algemeen. Want over welke God heb je het dan? Mag dat wat duidelijker? En Jezus was toch geen Belg of Hollander? Mag dat ook wat duidelijker? Spreek daarom altijd in het drievoud en met de spanning die er is tussen God-JHWH, het volk Israel en de volkeren der aarde. Dus met Advent hebben we het erover hoe JHWH zich openbaarde in Israel tot heil van Israel en alle volken.

Vreekamp gaf nog een krachtig voorbeeld van dat spreken in drievoud met Psalm 117. 'Loof de HERE alle gij volken, prijst Hem alle natiën; want zijn goedertierenheid is machtig over ons en des HEREN trouw is tot in eeuwigheid.' Dus even nadenken; u weet wel, waardoor zo'n kerkdienst langer duurt. Wie zingt dit lied? Het is een lied van Israel! Een Psalm uit hun Tenach. Wat zingt Israel? Zij doen een oproep aan alle *gojien*, aan alle heidenvolken. Aan alle Hollanders en Belgen dus, en welk volk ook. Wat roept Israel? Zing en loof de HERE, JHWH, de God van Israel. En waarom zouden de volkeren/wij dat moeten doen? Het antwoord van Israel: want de goedheid van de ENE is machtig over ons – over zijn volk Israel dus! - , en zijn trouw aan ons – aan zijn volk Israel dus! - *ad olam. Ad olam* dus. Eeuwig. Nog steeds.

Zo, probeer dat lied nu nog maar eens te zingen op een gezellig christelijk weekend als je weet dat je wordt opgeroepen Gods trouw aan zijn volk Israel te bezingen. Ook in alle versies van dit lied in het Liedboek – t/m versie 117d – komt het bezingen van die trouw nergens voor. Dus hoezo hebben wij het vervangingsdenken achter ons gelaten?

Al die eeuwen dat spreken met dubbele tong. Enerzijds het kruis hoog houden en de Naam van Jezus prediken, vooral tot Joden; anderzijds in de Naam van diezelfde Jezus heidenvolkeren vernederen, hun cultuur verwoesten, Joden verguizen en slaan. In zijn laatste, autobiografische, film (The Fabelmans) houdt Steven Spielberg christenen een spiegel voor, zoals hij dat zelf als Jood in zijn jeugd ervaren heeft: religieus geweld en hypocrisie.

Dat geweld houdt al aan sinds 1096, de eerste kruistocht. Hoeveel Torah-rollen zullen alleen de kruisvaarders al hebben verbrand? Waarom? Dat zijn toch de woorden waarmee Jezus wilde samenvallen? Dat was toch zijn Bijbel? Elke aanslag op een Torah-rol is een aanslag op het lievelingswoord van Jezus. Als Jezus erbij zou staan zou Hij wellicht vragen: 'Waarom wilt U mij doden?' 'U doden? Hoe komt U daarbij?' Tja, zo diep weg kun je als christenen zakken dat we niet eens meer beseffen wat we zeggen als we Jezus het vleesgeworden Woord, dus de vleesgeworden Torah noemen; want dat belijden wij toch? Misschien eens tijd ons dan stevig in de Torah te verdiepen om Hem te leren kennen?

De Zoon van God leefde als Jood op aarde; met Joodse ouders; in de Joodse traditie; met de Hebreeuwse taal; met Joodse leiders; in een tijd dat de Romeinen het land en volk van Israel verdrukten; in een tijd van geloof en ongeloof, hoop en wanhoop. In een tijd dat niemand zich echt aan Gods Woord hield zoals bedoeld; want ja, zo zijn mensen.

Maar hoe dan ook, willen we de woorden van Jezus echt verstaan dan zullen we ons op z'n minst moeten verdiepen in zijn eigen taal; dan moeten we naar de taal van de Torah; Hebreeuws.

Zo komen we vanzelf bij een volgend onderwerp. De taal van de Bijbel.

In een taal drukt zich ook de *manier van denken* van een volk uit.

Een voorbeeld. In onze Nederlandse taal gaat het onderwerp altijd vooraf aan het werkwoord. 'Wim verzet tegen de nieuwe regelgeving'. 'Wim hield een gloedvol betoog'. Wij zetten het onderwerp voorop. Wij willen als het ware eerst weten wie het zegt of doet, zodat we het al een beetje kunnen inkleuren. 'O, het is Wim die het zegt, dus dat weet ik verder wel, want ik ken Wim.' Maar er zijn andere talen waarin altijd eerst het werkwoord klinkt. 'Hij heeft zich verzet tegen de nieuwe regelgeving, Wim'. 'Hij hield een gloedvol betoog, Wim'. In zo'n taal gaat de aandacht, het denken dus eerst naar de daden. Wat gebeurde daar? En wie deed dat dan of zei dan? Deed Wim dat? O, dus zo is Wim; dat kan Wim! Welnu, het bijbels Hebreeuws is zo'n taal. Wat iemand *doet* bepaalt zijn of haar identiteit; de *daden* van iemand gaan voorop en geven inhoud aan zijn naam. Of je geeft bij geboorte iemand een bijzondere naam in de hoop dat hij die waar zal maken; en zo niet, dan wordt zijn naam een aanfluiting. Het gaat om de daden. Daarom hoor je in de Bijbel eindeloos uitspraken als 'God wordt gekend door zijn daden'. 'Aan de vrucht kent men de boom'.

In de Naardense Bijbel zal het je opvallen dat in veel teksten dan ook eerst het werkwoord klinkt, daarna pas het onderwerp.

Het belang hiervan is mij vooral duidelijk geworden door de theoloog Friedrich Wilhelm Marquardt. Hij stelt: Onze hele christelijke theologie heeft altijd eerst het onderwerp ingevuld, dus bepaalt ook al vantevoren wie we bedoelen als het gaat over God en Jezus. Vraag aan de eerste de beste die u tegenkomt op straat 'waaraan denkt u als u aan God denkt?', en binnen de kortste keren hoort u iets mompelen als 'God is almachtig, alwetend, alomtegenwoordig...'. Maar de bijbelse God is zo anders dan wij al van tevoren hebben bepaald. Kijk eerst naar de werkwoorden. In het bijbels Hebreeuws wordt God gekend door zijn daden, met name zijn daden in de geschiedenis met zijn volk.

De theoloog Miskotte heeft in zijn indrukwekkende boek *Als de goden zwijgen* een bijzondere paragraaf gewijd aan wat hij noemt een grote 'Opruiming'. Hij schrijft: ruim eerst alles maar eens op waaraan u denkt bij het woord 'God'. En begin dan opnieuw. En luister dan naar hoe het Oude Testament over God spreekt. Luister eerst naar de werkwoorden. Hoor hoe relationeel die zijn. Hoor hoe Hij zichzelf voorstelt: Ik ben de God van Abraham, Izaäk en Jakob: dat klinkt niet ver weg, maar heel persoonlijk, relationeel. Hoor hoe Hij zich voorstelt aan Mozes en zijn volk: ontfermend, genadig, lankmoedig, overvloedig in vriendschap en in trouw, en schuld en zonde serieus nemend... (Ex.34:6); ja, want Hij neemt ons leven serieus. Opnieuw: hoe relationeel!

Dat is andere koek dan 'alwetend, alomtegenwoordig...' De NAAM JHWH betekent dan ook niet zoiets als 'Ik ben'; in de zin van 'Die zit ergens te zijn, ver boven ons verheven'. Nee, de NAAM is verbonden met het werkwoord gebeuren, geschieden, meemaken. Het betekent niet: Ik zal er zijn, maar Ik zal erbij zijn; niet Ik zal bestaan, maar 'Ik zal bijstaan'. En dat is wat Mozes nodig heeft op weg naar de Farao.

Als we met Miskotte grote opruiming houden, gaan er heel wat woorden de prullenbak in die wij met 'God' verbinden, maar die niet kloppen met het Hebreeuws.

Neem een woord als 'berusten' dat in veel religieuze kringen zo'n belangrijke rol speelt; de mens wikt, God beschikt; daar moet je in berusten. In de hele Bijbel echter – 66 boeken! – komt dat hele woord nergens voor; kijk maar in een Concordantie. 'Berusten' bestaat dus niet in het bijbels-Hebreeuwse denken, het hoort niet bij die geloofsbeleving en geloofstaal. Het woord 'berusten' hoort bij heidense religie. Verbindt dat nooit met de HERE God.

Of neem een woord als 'offer' en 'offeren'. Dat grijpt misschien nog wel dieper in als we horen dat dat ook naar de prullenbak kan. De rabbijnen verzekeren ons dat er in de Europese talen geen enkel woord bestaat dat een goede weergave is voor het Hebreeuwse woord 'korban'. 'Korban' betekent iets van heilige toenadering; en niet tot 'God', de algemene naam, maar tot JHWH, tot de HERE. 'Korban' drukt de intieme relatie uit tussen de HERE God en zijn kinderen. Zulke intimiteit en zulk vertrouwen is ver te zoeken in de heidense offergedachten. Dus tel uit je winst als je nu moet gaan nadenken over wat 'korban' in het leven van Jezus betekent als je niet mag vertalen met 'offer'.

Zoals ik in de titel van een van mijn boeken uitdruk: het wordt een heidense uitdaging om te leven met de God van Israel, JHWH. En dit zijn zomaar wat voorbeelden.

Wat er tevens gebeurt als we het bijbels-Hebreeuwse denken als ijkpunt nemen, is te typeren als een gewin aan *concretie* in al ons spreken en denken.

De Bijbel denkt niet in concepten, begrippen of modellen, maar veel meer in 'vlees en bloed'. De bijbeltaal wil niet naar de abstractie. Bijvoorbeeld het woord 'denken' is altijd verbonden met daden, werken. Woord en daad, spreken en doen vallen vrijwel ineen, zijn hetzelfde 'dabar'. 'Geen woorden maar daden' kun je niet zeggen in het Hebreeuws;. Door deze concretie ontstaat een heel ander wereldbeeld dan wij gewend zijn.

Christenen lijken soms hun best te doen om deze aardse werkelijkheid te ontstijgen en op te stijgen naar een ideële hemelse werkelijkheid; dat hebben we ontleend aan onder andere het Griekse denken. Maar het Hebreeuwse denken *kiest* juist voor de concrete aardse werkelijkheid als de werkelijkheid waarin God zijn verbond met zijn volk heeft gesloten. God kiest voor de aarde, noemt zich met namen van mensen: God van Abraham. De Bijbeltaal is meer aarde-gericht en hoe wij leven moeten, dan hemel-gericht. Dat geeft ook de enorme spanning en kortsluiting in de bijbelboeken Exodus en Leviticus. God wil ons niet in de hemel, Hij wil bij ons zijn op een aarde en zoekt zulk aards leven dat Hij werkelijk bij ons kan wonen zonder ons te verschroeien. Maar dat geeft dus ook de kortsluiting met Advent. Het heeft geen zin meer op te stijgen als Jezus juist neerdaalt en zijn discipelen opdracht geeft de aarde te vervullen met de heiliging van Gods Naam.

De concretie en het relationele valt ook op bij *de betekenis* van allerlei Hebreeuwse woorden. En daarmee sluit ik af.

Nogmaals, ik probeer met deze voorbeelden aan te geven:

dat de Zoon van God als Jood geleefd heeft op deze aarde, betekent dat we zijn woorden en denken dus ook moeten verstaan vanuit zijn eigen taal en denken. Vanuit die Torah waaruit Hij geen tittel of jota wilde laten vervallen. Het betekent dat we zijn woorden dus niet moeten vullen met een betekenis die uit onze taal en uit ons denken voortkomt.

Neem nu ons woord *waarheid*. Dat wordt door ons eigenlijk verstaan vanuit de Griekse taal en het Griekse denken. Het Griekse woord 'a-létheia' betekent letterlijk: 'zonder verhulling'. Wij spreken dan ook graag over de *naakte* waarheid; die moet worden gevonden. Deze waarheid zoekt vooral naar de onthulling van *feiten*. Waarheid heet dan wat in overeenstemming is met de feiten. En ook veel christenen wringen zich soms in bochten om toch maar te voorkomen dat ze liegen, namelijk deze Griekse waarheid geweld aandoen. En paparazzi doen niets liever dan deze zogenaamde waarheden aan de grote klok te hangen; want wij zouden er allemaal recht op hebben om 'de waarheid' te weten.

De Hebreeuws denkende mens bedankt feestelijk voor dit soort waarheid. *Waarheid - èmet* in het Hebreeuws betekent vooral: betrouwbaar zijn voor je medemens, een goede naaste zijn voor een ander. Daar mag je ook voor 'liegen'; zeker; je zult immers geen vals/gemeen getuigenis geven *ten koste van* je naaste. Stel dat ik opgejaagde mensen verberg voor de overheid maar dat ik dat bij navraag toch ten stelligste ontken. Waar menigeen mij zou verwijten dat ik dan lieg (ik spreek de feiten immers tegen), is dit in Hebreeuwse zin juist de hoogste waarheid: ik blijf namelijk zeer betrouwbaar voor die naasten die bij mij schuilen en op mij rekenen. Zo heeft onder andere Mozes het gered, doordat mensen om hem heen zich met halve waarheden de overheid van het lijf hielden; een overheid die onheil voor mensen betekende ipv heil. Kies voor de bescherming van je naasten tegen onrecht!

Een ander woord. Neem het woord *barmhartigheid* of *ontferming*. Wat dat in wezen betekent, is in het Hebreeuws direct duidelijk, omdat hetzelfde woord ook 'baarmoeder' betekent. Het ijkpunt van het woord barmhartigheid ligt dus ahw in de baarmoeder. Dat wil zeggen: barmhartigheid is eigenlijk die activiteit waardoor een leven dat nog niet op zichzelf kan (be)staan, omsloten wordt door de schoot van een ander mens. Of iemand wordt op schoot genomen. Dat is iets heel anders dan 'medelijden'; dat is zo van 'arme man of vrouw daar, geef ze een tientje'. Nee, ontferming gaat veel verder. Wie dunkt u, 'dat de naaste geweest is van de man, die in handen der rovers was gevallen?' onderwijst Jezus. Het antwoord: 'Die hem barmhartigheid bewezen heeft; die hem op schoot nam'. Werkelijke ontferming is *inwendige* ontferming, een handelen vanuit 'de schoot' om te redden wat uit zichzelf niet leven kan. En zo toon je je waarachtig een naaste voor iemand anders.

Dat brengt me ook bij het woord *Tsedaka -Gerechtigheid*. Dat heeft niets te maken met het Romeinse denken en de Romeinse taal: Iustitia, waar ons woord justitie vandaan komt; dat is erop uit een 'schuldig of onschuldig' uit te spreken. Vrouwe Iustitia doet een blinddoek voor en weegt de feiten, en dan slaat de weegschaal door naar schuldig of onschuldig. Zo niet het hebreeuwse *tsedaka*. Je kunt schuldig zijn of onschuldig, maar dan nog: *Leef je wel echt voor Gods aangezicht?* Bijbelse gerechtigheid beijvert zich er juist voor mensen tot hun recht te laten komen, en tot werkelijk leven te brengen. 'Red mij door uw gerechtigheid!'. 'Aldus betaamt het ons alle gerechtigheid te vervullen'. En Salomo!

Weer een ander woord: *liefde*. Wij horen daar meestal vooral een *gevoel* in. We begrijpen dan ook niet hoe in het Hebreeuws de liefde geëist kan worden: Gij zult God liefhebben boven alles en uw naaste als uzelf. Liefde kun je toch niet dwingen?

Toch is het simpele feit dat 'liefhebben' in het Hebreeuws een *gebod* is, in wezen al de oplossing van ons probleem. Liefde gaat dus niet zozeer over iets wat *gevoeld* moet worden, het gaat niet om een lief *vinden* van de ander, het gaat om een manier van *doen*. Zelfs je vijand kun je overeind helpen als hij gevallen is; je kunt hem een beker water geven als hij dorst heeft.

Geloof, dat niets te maken heeft met een mondelinge belijdenis of een bepaalde leer, maar dat gestoeld is op een wederzijds vertrouwen in elkaar waardoor je op een bepaalde manier leeft.

Zelfs begrippen als *dood* en *leven* moet je vanuit het Hebreeuwse ijkpunt anders begrijpen dan wij van tevoren invullen. Het zijn niet zozeer biochemische begrippen, maar ze vinden hun inhoud in concrete gebeurtenissen en in de interpersoonlijke, breder geformuleerd: sociale sfeer, binnen de kaders van de verbondsgemeenschap waarin mensen met God en elkaar willen leven bij de Torah. Doe je dat, dat is leven. Leef je zo niet, dat is dood.

Hoe begonnen we vanmorgen?

Mijn website:

'Geloven met een Hebreeuws ijkpunt' is het begin van mijn antwoord op de vraag hoe we de vervangingstheologie echt achter ons kunnen laten en nieuw theologisch denken kunnen ontwikkelen.

Het Vaticaan:

Het gaat er juist om de theologische betekenis van het volk Israel – los van hun al dan niet geloven in Jezus – op alle manieren te benadrukken en die te omschrijven in een nieuwe Israeltheologie die ook onze uitleg van het Nieuwe Testament gaat bepalen.

Ik hoop dat ik vanmorgen een beetje heb kunnen duidelijk maken waarom ik denk dat er door ons, ook als protestanten, nog bergen huiswerk te verrichten zijn. Exegese, mijne dames en heren. Exegese.